

Encyclopædica Britannica;

ELLER, ET ANTAL

FREMSTILLINGER

OM

de fkiønne og nyttige

V I D E N S K A B E R,

I HVILKE DISKURSER

diverse Phænomeners

BESKRIVELSER & FORKLARINGER gives

TILLIGE MED

adskillige befunderlige og færdeeles OBSERVATIONER, ^{o^a}
i Øst og Vest

ILLUSTREREDE MED XXV TIL DEELS COLOREREDE AFBILDNINGER.

Udgivne af en KREDS af DANNEQVINDER paa AMAGER.

I FORELØBIG EET VOLUMEN.

VOL. I.

HAFNIÆ.

Trykt for R. MÓSESÐÓTTIR og J. LOUIS-JENSEN
Og folgt af FLORIAN GRAMMEL, i hans Tryk-Comptoir, Nialsgade.

MMVII

*Festskrift til
Britta Olrik Frederiksen
i anledning af hendes 60-årsdag
den 5. december 2007*

*ved
Florian Grammel, Jonna Louis-Jensen og Ragnheiður Mósedóttir*

Copyright © 2007 forfatterne

Første oplæg i fire eksemplarer 5. december 2007

Anden noget forbedrede elektroniske udgave 2007
http://nfi.ku.dk/publikationer/encyclopaedica_brittanica/

ISBN 978 87 992447 0 6

Sat med "Andron Corpus" af Florian Grammel

Første oplægs indbinding ved

Sille Bræmer Enke, Natasha Fazlić og Mette Jakobsen

‘ARNAMAGNÆANSKE HAANDSKRIFTER I FOTOLITOGRAFISKE AFTRYK’

RAGNHEIÐUR MÓSESDÓTTIR

Det er Kommissionen en stor Tilfredsstillelse, at den nu her ved ad denne Vej, som Fotografiens Sikkerhed og Litografiens Varighed frembyder, for tredje Gang udgiver og med det samme – forsaavidt for al Fremtid – bevarer noget af den Arnamagnæanske Haandskriftsamling ... Kjøbenhavn, 17. August 1877.

(indledning til Codex Runicus 1877, s. x)

I årene 1869 og 1877 udkom der på Den Arnamagnæanske Kommissionens vegne tre fotolitografiske udgaver af håndskrifter i den Arnamagnæanske samling. Den første var af AM 24 4to, ‘Valdemars sællandske Lovs første Femtedel’, den anden af AM 674 A 4to, ‘Brudstykke af Elucidarius paa Islandsk’, som begge to udkom i 1869. I 1877 kom der så den sidste af disse udgaver, AM 28 8vo, ‘Codex Runicus’.

På Kommissionens vegne var P. G. Thorsen ansvarlig for udgaverne. Han var som bekendt bibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek og medlem af Den Arnamagnæanske Kommission fra året 1864 til sin død i 1883, fra 1878 Kommissionens formand.

Ifølge Dansk Biografisk Leksikon var det på Ribe Katedralskole at Thorsen stiftede bekendtskab med islandsk. Han var også “tidligt paa en egen andagtsfuld Maade ... optaget af Minderne fra Landets fortid”. Og videre står der: “T’s navn som Videnskabsmand er særlig knyttet til 2 Arter Minder fra vor Fortid, Provinslovene og Runestene.”¹

Inden han blev medlem af Kommissionen havde Thorsen allerede udgivet Valdemars jyske lov, samt Eriks sjællandske lov og skånske lov, og fra 1864 var han i gang med at forklare de danske runemindesmærker, en udgave i to bind.² I denne sammenhæng har han lært den fotolitografiske metode at kende. Denne trykmetode har rødder i litografien, stentrykket, en metode udviklet i Tyskland i 1700-tallet, men den fotolitografiske metode, som var en videreudvikling, “... ændrede meget på teknikken, når billedet skulle overføres til stenen. Man kunne her kopiere et negativ på kromgelatinepapir, indfarve det og fremkalde det i vand, for derefter at overføre billedet på stenen.”³

Da Thorsen blev medlem af Kommissionen viste han straks interesse for at bruge metoden for at gøre nogle af håndskrifterne i den Arnamagnæanske samling tilgængelige i faksimileudgaver. I Den Arnamagnæanske Kommissions protokol kan man læse, at til Kommissionens møde lørdagen den 11. april 1868 blev der fremlagt et brev fra professor Thorsen hvor han havde foreslået:

¹ Dansk Biografisk Lexikon. Udg. af C. F. Bricka. XVII. Bind: Svend Tveskjægtøxen. Kbh. 1903, s. 286.

² De danske Runemindesmærker forklarede af P. G. Thorsen. Første Afdeling: Runemindesmærkerne i Slesvig. Kbh. 1864. Anden Afdeling: Jyllands Runemindesmærker, tilligemed Meddelelser om alle Øernes. Kbh. 1879.

³ Nordisk Leksikon for Bogvæsen I: Aabne Hylder-Kålund. Kbh. 1951, s. 46.

at Commissionen indtil videre ogsaa optager som Virksomhedsgjenstand Udgivelse af Membraner ved Hjælp af den photo-lithographiske Kunst, og foreslaaer at begynde med AMagn. nr. 45 Fol. (Codex Frisianus) og AMagn. nr. 24 i 4to (Valdemars sællandske Lov). Fra Budtz-Müller & Co. forelaa et omtrentligt Overslag over Bekostningen, som, uden Beregning for Papir, andrager:

for Valdemars sællandske Lov, lille 4to, 16 sider:

For 100 Exx. omtrent 45 a 50 Rd.

– 300 – – 65 a 70 –

for Heimskringla 100 Exx. omtrent 1500 Rd.

300 – – 2100 –

Det blev enstemmig antaget, at gaa ind paa Prof. Thorsens Forslag, og anvende derpaa omtrent 200 Rd. for Aaret, idet man vilde vælge, til at begynde med, den omtalte Membran af Valdemars Lov, samt noget Islandsk Stykke ved Siden af. Da det ansaaes for en Selvfølge, at Lithographen maatte benytte Originalerne hjemme hos sig, maatte det paaligge Stipendiareren at bringe Originalerne derhen og tilbage dagligen under Benyttelsen.⁴

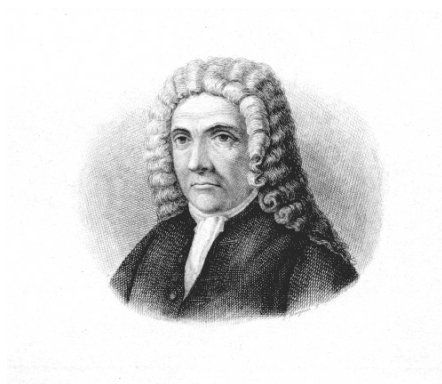
Kommissionen valgte at satse 200 rigsdaler på dette eventyr og få AM 24 4to udgivet på denne nye måde. Det omtalte "islandsk stykke" der skulle udgives ved siden af, er den eneste henvisning til den anden fotolitografiske udgivelse der også kom i 1869, navnlig "E-lucidarius paa Islandsk". Den omtales ellers ikke nærmere, hverken i Kommissionens protokol eller i regnskaberne. En fotolitografisk udgave af Codex Frisianus kom ikke mere på tale. Man må antage at

⁴ Den Arnamagnæanske Kommissions Forhandlingsprotokol 1772–1942. Herefter: AMKA nr. 5.

prisen for det arbejde har fået Kommissionen til at vælge Elucidarius i stedet for.

I forordet til AM 24 4to siger Thorsen at håndskriftet her udgives som “Monument” og at han håber “at der dermed vil være gjort en god Begyndelse, og at det efterhaanden maa lykkes at lade de vigtigste og skjønneste danske, islandske og norske Haandskrifter, som Legatet ejer, fremtræde i en saadan Monumentaludgave”.⁵

Disse to udgaver fra 1869 er ikke kun forskellige fra ældre udgaver i at de er faksimileudgaver, men de bærer også en helt nylavet vignet af Árni Magnússon, baseret på det gamle billede i Müllers pinakotek i Det Kongelige Bibliotek. Det er en meget alvorlig Arne der kigger ud på brugeren af disse udgaver.

⁵ Det Arnamagnæanske Haandskrift N° 24, 4to, indholdende Valdemars sællandske Lovs første Femtedel, udgivet i fotolitografisk Aftryk af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat, Kbh. 1869.

Denne spæde begyndelse til faksimileudgaver af håndskrifter fra den Arnamagnæanske samling havde nok sin højdepunkt i den tredje udgivelse i 1877 af Codex Runicus (AM 28 8vo). Allerede i 1871 havde Thorsen foreslået at der skulle gøres noget for at markere 100-året for Kommissionens stiftelse. Han havde i forbindelse med sit arbejde ved runemindesmærkerne allerede brugt håndskriftet AM 28 8vo og i indledningen til bind to kalder han det "en af [Samlingens] skjöneste og bedste Skatte."⁶

Af Kommissionens regnskab fremgår det at dele af håndskriftet allerede i 1870 var blevet fotolitograferet, og på et kommissionsmøde den 30. december 1871 fremviste Thorsen en fotolitografisk prøve af håndskriftet og sagde at $\frac{4}{5}$ dele af det forelå færdigt aftrykt. Steingrímur Thorsteinsson, som var 2. stipendiat, havde den opgave at fragte håndskriftet frem og tilbage mellem Universitetsbiblioteket og det fotolitografiske studio i Bredgade. For dette betydningsfulde arbejde fik han en særskilt betaling, som det fremgår af mødeprotokollen den 30. december 1871:

Det besluttedes, at tilstaa Legatets anden Stipendiar, Cand. Steingrim Thorsteinson, der havde haft meget Extra-Arbejde ved Udførelsen og Rettelsen af Prøvetrykkene, et Gratiale foreløbig af 50 Rdlr. indtil det i et paafølgende Møde kunde blive fastsat, hvad der burde tillægges ham, naar Arbejdet foreligger færdigt.⁷

Ved et møde i april 1872 blev det siden besluttet at han skulle få 100 rd. for sit arbejde. Ved samme lejlighed viste Thorsen frem det næsten færdige produkt – der manglede kun indledningen, men den

⁶ De danske Runemindesmærker. Anden Afdeling: Kbh. 1879, s. 112.

⁷ AMKA 5.

ville han skrive i løbet af sommeren, "... saaledes at det hele kunde udkomme til den 24de Septembr. d. A., der er Hundredaars-Dagen efter det kongelige Rescript, der først anordnede denne Commission."

Dette kunne dog ikke lade sig gøre, eftersom Thorsen ikke var færdig med indledningen til tiden. Den arbejdede han så videre på, men der kom ikke noget jubilæumsskrift i 1872. Først i 1876 var det hele ved at være på plads, som det siger i protokollen den 22. februar, hvor Thorsen

fremlagde det facsimilerede Aftryk af Runehandskriftet i Anledning af den forestående Udgivelse. Det bestemtes at en kort Redegørelse om Haandskriftet tillige med Titelblad skulde forudskikkes, og at Skriftet med tilhørende særlig Indledning, skulde udkomme, saa snart dennes Trykning var endt, samt uddeles til forskellige lærde Samfund overensstemmende med en Liste, som haves fra de forrige lignende Udgaver.⁸

Og snart kunne skriftet indbindes og sendes ud. Af en regning fra Otto Ehlert bogbinder, Gothersgade 69, 3. sal, fra 21. november 1877 fremgår de forskellige indbindinger:

Codex Runicus 2 indbundet i rødt Læderbind med Guldsnit à 7 kr.	14
Codex Runicus 103 indbundet i Pergaments V. B. à 1 kr. 40 øre	144,20
Codex Runicus 226 heftet i Omslag à 25 øre	56,50
P. G. Thorsen om Runernes Brug til Skrift ... 25 i Papbind à 50 Øre	12, 50

Kr. 227, 20

⁸ AMKA 5.

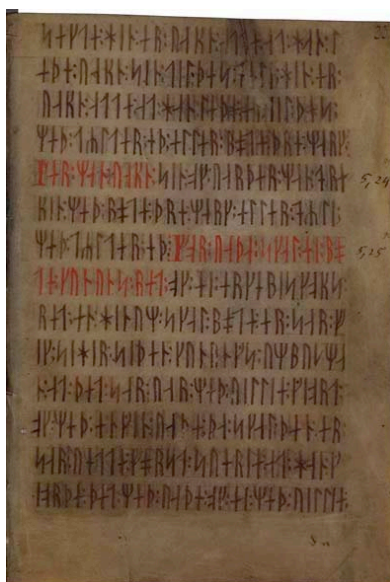
I min kortvarige gennemgang af Kommissionens arkiv i forbindelse med denne lille hilsen til Britta er jeg ikke stødt på en liste over modtagere af Codex Runicus, men der findes udkast til en liste fra 1869, på tre forskellige sprog, over biblioteker der modtog de to andre faksimile udgaver.

De institutioner der modtog en hilsen på fransk var bl. a. det kejserlige bibliotek i Paris, det Vatikanske biblioteket i Rom, Akademiet i Petersborg, Universitetsbiblioteket i Prag og Universitetsbiblioteket i Leiden.⁹ Jeg vil da tillade mig at tro det er sandsynligt at Codex Runicus også blev sendt til disse institutioner.

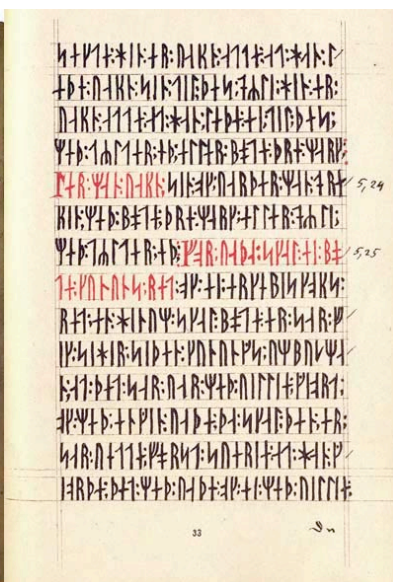
De to udgaver fra 1869 er forsynet med en lille indledning, men der er Codex Runicus som er kronen på værket. Det var det største håndskrift (100 blade), og udgaven inkluderer en lang afhandling (112 sider) om runernes brug til skrift, samt en udførlig beskrivelse af håndskriftet. Denne bog kan man i dag kun købe (hvis man er heldig) for omkring 4000 kr., men blev den gang solgt hos Gyldendal for 6 kr., en krone mindre end den bedste indbinding kostede.

Der blev ingen fortsættelse af denne slags udgaver på kommissionens vegne. Det var Ejnar Munksgaard som fortsatte faksimilevirksomheden, men man må indrømme at hans monumentale udgaver ikke er lige så nemme at bruge som Thorsens lommeudgaver. Og når man kigger på selve håndskriftet af Codex Runicus og siden den fotolitografiske gengivelse, kan man kun være imponeret over hvor klar den er.

⁹ AMKA 53, Diverse papirer vedr. Kommissionens udgivelser 1805–1942.

AM 28 8vo, 33r

Codex Runicus. Kbh. 1877.